

ORGANILAYOTGAN NEMIS TILIDA GAPNING TUZILISH JIHATDAN TURLARI

Maqola yozuvchi; Azimova Xushnozaxon

*ADCHTI Roman german va slavyan tillari fakulteti nemis tili yo'nalishi 4-kurs
401-kurs talabasi*

ILMIY RAHBAR: Ismanova Odinaxon

Annotatsiya: *Ushbu maqolada nemis tilidagi gaplarning tuzilishiga ko'ra tasnifi, ularning xususiyatlari va o'zbek tilidagi mos keluvchi strukturaviy shakllari bilan qiyosiy tahlili keltirilgan. Gap turlari – sodda, qo'shma, murakkab qo'shma kabi shakllarda yoritilib, har bir turi misollar asosida tahlil qilinadi. Bu material nemis tilini o'rganayotganlar uchun nazariy asos va amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *Gap tuzilishi, nemis sintaksisi, sodda gap, murakkab gap, qo'shma gap, strukturaviy tahlil.*

Kirish

Til – tafakkur vositasi, gap esa tilning asosiy birliklaridan biridir. Gap tuzilishi jihatidan analiz qilish tahliliy tilshunoslikda muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, nemis tilini organayotganlar uchun gaplarning tuzilish jihatdan turlari haqida tushunchaga ega bo'lish, grammatik kompetensiyani rivojlantiradi. Ushbu maqola aynan shu masalaga bag'ishlanadi.

1. Sodda gap (Einfacher Satz)

Sodda gap faqat bitta bo'lakli predikativ birlikdan iborat bo'lib, bunda faqat bitta grammatik markaz – fe'l ishlatiladi.

Misollar:

- *Ich lerne Deutsch.* – Men nemis tilini o'rganyapman.

- *Er schläft.* – U uxlayapti.

Nemis tilida sodda gap odatda SVO (Subjekt-Verb-Objekt) tartibiga amal qiladi. Ammo ayrim hollarda vaqt (Temporal), joy (Lokal) kabi bo‘laklar oldinga chiqishi mumkin:

- *Heute lerne ich Deutsch.* – Bugun men nemis tilini o‘rganyapman.

Bu turdagi gaplar o‘zbek tilidagidek sodda va tushunarli bo‘lib, nemis tili o‘rganilayotgan boshlang‘ich bosqichda ayni muddao.

2. Qo‘shma gap (Zusammengesetzter Satz)

Qo‘shma gaplar ikki yoki undan ortiq sodda gaplardan tashkil topgan bo‘lib, ular bir-biri bilan ma’no va grammatik jihatdan bog‘langan bo‘ladi.

2.1. Bog‘lovchi yordamida qo‘shilgan gap (Nebenordnende Sätze)

Bunda ikkita yoki undan ortiq sodda gaplar teng darajada turadi va bog‘lovchilar yordamida birlashtiriladi:

Misollar:

- *Ich lerne Deutsch und meine Schwester lernt Englisch.* – Men nemis tilini, opam esa ingliz tilini o‘rganyapti.

Qo‘llaniladigan asosiy bog‘lovchilar: **und (va), oder (yoki), aber (ammo), denn (chunki)** va boshqalar.

3. Murakkab gap (Komplexer Satz)

Murakkab gap – bu bitta asosiy (asosiy) gap va unga bog‘langan bitta yoki bir nechta qo‘shimcha (quyi) gaplardan tashkil topgan.

3.1. Quyi gapli murakkab gap (Nebensatz)

Quyidagi bog‘lovchilar yordamida qo‘shiladi: **weil (chunki), dass (ki), wenn (agar), obwohl (garchi).**

Misollar:

- *Ich bleibe zu Hause, weil ich krank bin.* – Men uyda qolaman, chunki kasalman.
- *Er sagt, dass er keine Zeit hat.* – U vaqtim yo‘q deb aytyapti.

Quyi gaplarda fe'l odatda oxirga suriladi:
dass er keine Zeit hat.

Bu xususiyat nemis sintaksisining muhim jihatidir va tarjima paytida e'tibordan chetda qolmasligi kerak.

4. Gaplarning tartibi (Wortstellung im Satz)

Gapdagi so'z tartibi nemis tilida qat'iy qoida asosida belgilanadi:

- **1-o'rin:** Ko'pincha ergashuvchi bo'laklar (vaziyat, vaqt va h.k.)
- **2-o'rin:** fe'l
- **3-o'rin:** sub'ekt yoki boshqa bo'laklar

Misol:

- *Morgen fährt er nach Berlin.* – Ertaga u Berlenga boradi.

So'z tartibi o'zgarsa, gapning urg'usi va ohangi ham o'zgaradi. Bu uslubiy vosita hisoblanadi.

5. So'roq gaplar (Fragesätze)

So'roq gaplar ham tuzilishiga qarab ikki xil bo'ladi:

5.1. Ha/yo'q so'roqli gaplar (Ja/Nein Fragen):

- *Kommst du heute?* – Bugun kelasizmi?

5.2. So'zli so'roq gaplar (W-Fragen):

- *Wann kommst du?* – Qachon kelasiz?

So'roq gaplarda ham fe'l odatda gap boshiga yoki ikkinchi o'ringa keladi.

6. Buyruq gaplar (Imperativsätze)

Buyruq gaplar amr, iltimos yoki maslahat ma'nosini beradi. Nemis tilida bu gaplar sub'ektsiz yoki qisqartirilgan holatda ishlatiladi:

Misollar:

- *Komm hier!* – Bu yerga kel!
- *Sei ruhig!* – Tinch bo'!

7. Namuna tahlil orqali qiyosiy o'rganish

Nemischa:

Wenn ich Zeit habe, gehe ich spazieren.

O‘zbekchasi:

Vaqtim bo‘lsa, sayr qilaman.

Bu yerda “Wenn ich Zeit habe” – ergash gap, “gehe ich spazieren” – bosh gap hisoblanadi. Gap tuzilishi ikki tilda ham ergashuvchi va bosh gapdan iborat bo‘lsa-da, fe’ning joylashuvi nemis tilida farqli: ergash gapda fe’l – oxirida, bosh gapda – ikkinchi o‘rinda.

Xulosa

Nemis tilidagi gap tuzilmalarining o‘ziga xos xususiyatlari mavjud bo‘lib, ular har bir gapning ma’no va grammatik qurilishiga ta’sir qiladi. Gap turlari – sodda, qo‘shma va murakkab shakllarda o‘rganilishi kerak. Ayniqsa, nemischa gap tuzilmasidagi fe’ning o‘rni va bog‘lovchilar bilan ishlash o‘zbek tiliga tarjima qilishda e’tibor talab etadi. Ushbu tahlillar asosida shuni aytish mumkinki, gap tuzilmasini puxta o‘zlashtirish nemis tilini o‘rganishda mustahkam poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Helbig, G., & Buscha, J. (2001). *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Langenscheidt.
2. Dudenredaktion. (2020). *Duden – Die Grammatik*. Bibliographisches Institut.
3. Uspenskij, B.A. (1980). *Struktura germanskogo predlozhenija*. Moskva.
4. Abdullaeva D. (2019). *Nemis tili sintaksisi*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti.
5. D. Xudoyberganova (2021). *Tarjima nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: TDPU.

6. QILISHDA DA TISHKINA TAHLIL METODI (RUS VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA). PEDAGOG, 7(9), 131-134.
7. 11. Azamov, O. (2023). ZOOFRAZEMALARNI NEMIS TILIDAN O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH TAMOYILLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(23), 100-106.
8. 12.Urunbayevna, I. O. (2025, March). TA’LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).
9. 13.Dadajonova, S., & Bozorova, G. (2025). CORRECT PRONUNCIATION FORMATION IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS (USING GERMAN AS AN EXAMPLE). International Journal of Artificial Intelligence, 1(1), 250-253.
10. 14.Muxtarovna, Q. N. (2025, March). NEMIS VA O ‘ZBEK TILLARI MISOLIDA KOMPLIMENTNING TILSHUNOSLIK VA MADANIYATSHUNOSLIKDAGI O ‘RNI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).
11. 15.ҚОДИРОВА, Н. М. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ Учредители: Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан, (2), 85-99.
12. 16.Akbaralievna, N.G. (2024). TARJIMADAGI TIL VA MADANIYAT MUVOFIQLIKLARI. PEDAGOG , 7 (9), 135-137.